

(oud, maar hier en daar nuttig)

**Nader Beschouwd
Nieuwe examens vmbo:
examendossier en centrale examens**

Henk Kreeft

coördinator toetsing en examens
Den Haag, maart 2000

Inhoud

Inhoud	1
Inleiding	2
1 Algemene examenbeschrijving	3
Examen	3
Examenprogramma per leerweg	3
Centraal examen	4
Schoolexamen	4
Examendossier	5
Informatie- en communicatietechnologie	5
Eindcijfer	5
2 Toelichtingen bij algemene beschrijvingen	6
Centraal praktisch examen	6
Centraal praktisch examen beeldende vakken	6
Centrale integratieve eindtoets	6
Praktische opdrachten	6
Handelingsopdrachten	7
Sectorwerkstuk	8
Gedocumenteerd schrijven	9
Representatief	9
Spreiding over de vakken	9
Examendossier	10
Dossier zelf	10
Verplichte extra vakken derde leerjaar	10
Vakken met alleen schoolexamen	10
3 Programma van toetsing en afsluiting	11
3.1 Programma van toetsing en afsluiting	11
Aanbevelingen	11
Wijze van toetsing	12
Samenvattend	13
3.2 Examenreglement	13
Verplicht in examenreglement	13
Advies	13
Adviezen nieuwe onderdelen examenreglement	13
Bijlage: Format pta	15
Toelichting	15

Inleiding

Bij het nieuwe vmbo horen nieuwe examens. Hoewel er veel verandert, blijven ook veel zaken hetzelfde. Het PMVO beoogt in deze Nader beschouwd een beeld te geven van de veranderingen die tot nu toe bekend zijn. In september 1999 zijn sleutelnetwerken begonnen waarin scholen experimenteren met het examendossier en het sectorwerkstuk. Ook is een pilotproject gestart voor centrale examens in de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg. Uit deze projecten zullen diverse materialen beschikbaar komen, die gepubliceerd zullen worden in □examengidsen□ per vak. De gidsen kunt u raadplegen via de website Examengids vmbo, een gezamenlijke website van Cito en SLO. Het internetadres is nog niet bekend.

1 Algemene examenbeschrijving

Deze tekst komt is letterlijk overgenomen uit de examenprogramma's. Alleen de tekst van de examenprogramma's bevat officiële regelingen. Toelichtingen op deze tekst (zie hoofdstuk 2) hebben geen officieel karakter, maar dienen om u een idee te geven van mogelijke invullingen.

Deze examenbeschrijving geldt voor alle vakken en programma's in alle leerwegen: de basisberoepsgerichte, de kaderberoepsgerichte, de gemengde en de theoretische leerweg. Specifieke zaken zijn vermeld in de examenbeschrijving per vak of programma.

Examen

Het examen bestaat per vak of programma uit:

- een schoolexamen en een centraal examen;

of uitsluitend uit:

- een schoolexamen.

De volgende vakken uit het gemeenschappelijk deel kennen uitsluitend een schoolexamen:

- maatschappijleer;
- lichamelijke opvoeding; en
- kunstvakken.

De volgende vakken kennen zowel een schoolexamen als een centraal examen:

- Nederlands en Engels uit het gemeenschappelijk deel;
- vakken uit het sectordeel; en
- vakken of programma's uit het vrije deel die tot het eindexamen vmbo kunnen behoren.

Als het examen bestaat uit een schoolexamen en een centraal examen is de richtlijn dat het schoolexamen betrekking heeft op ongeveer 2/3 deel van het examenprogramma en het centraal examen op ongeveer 1/3 deel. Het schoolexamen omvat ten minste die exameneenheden die niet in het centraal examen worden getoetst.

In de specifieke examenbeschrijvingen per vak of programma is aangegeven welke exameneenheden in het schoolexamen en welke exameneenheden in het centraal examen worden of kunnen worden getoetst.

Examenprogramma per leerweg

Voor de basisberoepsgerichte leerweg bestaat het examenprogramma uit de eindtermen van het kerndeel, voor zover deze niet gecursiveerd zijn.

Voor de kaderberoepsgerichte leerweg bestaat het examenprogramma uit het kerndeel en voor

de beroepsgerichte programma's bovendien uit het verrijksdeel voor deze leerweg. Voor de gemengde leerweg en de theoretische leerweg bestaat het examenprogramma uit het kerndeel en het verrijksdeel van de algemene vakken. Voor de beroepsgerichte programma's in de gemengde leerweg gelden de exameneenheden van het kerndeel. Zie het onderstaande schema:

	Basisberoeps-gerichte leerweg	Kaderberoeps-gerichte leerweg	Gemengde leerweg	Theoretische leerweg
Algemene vakken	Kerndeel (niet: cursiveringen)	kerneel	kern- en verrijksdeel	kern- en verrijksdeel
Beroepsgerichte programma's	Kerndeel (niet: cursiveringen)	kerneel en verrijksdeel	kerneel gemengd	n.v.t.

Centraal examen

Het centraal examen kan bestaan uit een:

- centraal schriftelijk examen
- centraal praktisch examen
- centrale integratieve eindtoets.

Centraal schriftelijk examen

Het gaat om een toets waarbij kandidaten vragen en opdrachten, eventueel met behulp van informatie- en communicatietechnologie, schriftelijk beantwoorden. De beoordeling vindt plaats aan de hand van een bindend correctievoorschrift of beoordelingsmodel. Een tweede correctie door een gecommitteerde behoort tot de mogelijkheden.

Centraal praktisch examen

Het gaat om het uitvoeren van een centraal vastgestelde opdracht waarbij zowel het proces van uitvoering als het product wordt beoordeeld. De beoordeling vindt plaats door de examinerator aan de hand van bindende beoordelingscriteria. Er is sprake van medebeoordeling door een gecommitteerde.

Centrale integratieve eindtoets

Het gaat om een centraal vastgestelde opdracht over het verrijksdeel waarbij exameneenheden uit het kerndeel betrokken kunnen worden. De beoordeling vindt plaats door de examinerator aan de hand van bindende beoordelingscriteria. Er is sprake van medebeoordeling door een door de directeur aan te wijzen tweede examinerator.

Voor de algemene vakken wordt in alle leerwegen alleen een centraal schriftelijk examen afgenomen. Een uitzondering hierop vormen de beeldende vakken, die zowel een centraal schriftelijk als een centraal praktisch examen kennen.

In het volgende schema is per beroepsgericht programma gespecificeerd welke onderdelen van toepassing zijn.

Beroepsgerichte programma's

	Basisberoeps-gerichte leerweg	Kaderberoeps-gerichte leerweg	Gemengde leerweg
Centraal schriftelijk examen	X	X	X
Centraal praktisch examen	X		
Centrale integratieve eindtoets		X	

Een zitting van het centraal schriftelijk examen bij de basisberoepsgerichte leerweg duurt 90 minuten.

Een zitting bij het centraal schriftelijk examen voor de overige leerwegen duurt 120 minuten.

Schoolexamen

Het schoolexamen kan bestaan uit de volgende onderdelen:

Schriftelijke en mondelinge toetsen

Het werk wordt beoordeeld aan de hand van een correctievoorschrift waarin mogelijke antwoorden en een puntenverdeling zijn opgenomen.

Praktische opdrachten

Bij alle vakken en programma's komen praktische opdrachten voor, waarbij zowel het proces als het product wordt beoordeeld. Beoordeling vindt plaats aan de hand van vooraf aan de kandidaat bekend gemaakte criteria. De kandidaat kan de praktische opdracht de vorm geven van een product of werkstuk of een presentatie. Elke kandidaat dient ten minste twee praktische opdrachten van ten minste tien uur te hebben uitgevoerd.

Handelingsdeel

Het handelingsdeel bestaat uit opdrachten waarvan per kandidaat door de examinerator moet worden vastgesteld of deze naar behoren zijn uitgevoerd. De uitvoering van een opdracht die tot het handelingsdeel behoort, blijkt uit een notitie van de kandidaat waarin aandacht besteed is aan de ervaring met de opdracht. Deze notitie maakt deel uit van het handelingsdeel. Per leerling bestaat het handelingsdeel uit de verschillende vakspecifieke delen en uit een vakoverstijgend deel. Het vakoverstijgende deel per leerling bevat ten minste een opdracht in het kader van oriëntatie op leren en werken.

Sectorwerkstuk

Het sectorwerkstuk is voor de kandidaten van de gemengde en de theoretische leerweg. Het sectorwerkstuk betreft een vakoverstijgend thema dat past binnen de sector. De kandidaat dient aan het sectorwerkstuk ten minste twintig uur te besteden. Bij het sectorwerkstuk wordt zowel het proces als het product beoordeeld. De beoordeling vindt plaats door minimaal twee docenten aan de hand van criteria die vooraf aan de kandidaat bekend zijn gemaakt. Het sectorwerkstuk moet met een voldoende resultaat worden afgesloten en wordt apart op de cijferlijst vermeld. In plaats van de waardering voldoende kan ook de waardering goed worden toegekend. Het sectorwerkstuk weegt niet mee in het cijfer voor het schoolexamen van afzonderlijke vakken. In het kader van het sectorwerkstuk verzamelt de kandidaat schriftelijke documentatie. Deze informatie of het sectorwerkstuk is het uitgangspunt voor de opdracht 'gedocumenteerd schrijven' in het centraal examen Nederlands.

De toetsen en opdrachten die deel uitmaken van het schoolexamen, dienen aantoonbaar

representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma. De vakspecifieke vaardigheden dienen een substantieel onderdeel te zijn van de toetsing in het schoolexamen. De basisvaardigheden zoals genoemd in de exameneenheden K/2 van de algemene vakken, dienen gespreid over de vakken in het schoolexamen te worden opgenomen.

Examendossier

Het schoolexamen heeft de vorm van een examendossier. Het examendossier bevat:

- een overzicht van de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten;
- een overzicht van de behaalde resultaten en vorderingen;
- informatie over het handelingsdeel.

Het examendossier kan gespreid over het derde en vierde leerjaar worden opgebouwd. Voor de theoretische en de gemengde leerweg begint de opbouw van het dossier in ieder geval in het derde leerjaar omdat het dossier ook de afsluiting van de verplichte extra vakken van het derde leerjaar omvat waarin geen eindexamen wordt afgelegd. Ook wanneer vakken die alleen een schoolexamen kennen - de vakken maatschappijleer, lichamelijke opvoeding en de kunstvakken uit het gemeenschappelijk deel - in het derde leerjaar worden afgesloten, begint de opbouw van het dossier in het derde leerjaar.

Informatie- en communicatietechnologie

Informatie- en communicatietechnologie (ict) maakt onderdeel uit van de beroepsgerichte programma's. Ict is ook onderdeel van de exameneenheid basisvaardigheden van de algemene vakken. Als zodanig maakt ict verplicht onderdeel uit van het schoolexamen. Indien bij het centraal examen gebruik gemaakt wordt van ict-toepassingen maakt de CEVO dit drie jaar voor de afname van het examen bekend.

Eindcijfer

Het eindcijfer voor het examen komt als volgt tot stand:

Per vak of programma wordt het cijfer voor het schoolexamen gecombineerd met het cijfer voor het centraal examen. Voor de basisberoepsgerichte leerweg geldt dat het cijfer voor het schoolexamen voor 2/3 en het cijfer voor het centraal examen voor een derde het eindcijfer bepaalt.

Voor de overige leerwegen bepalen het cijfer voor het schoolexamen en het cijfer voor het centraal examen elk de helft.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en praktische opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

In het programma van toetsing en afsluiting legt de school de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier vast.

2 Toelichtingen bij algemene beschrijvingen

In deze paragraaf worden nieuwe begrippen of nieuwe vormen van examineren uit de algemene examenbeschrijving toegelicht. De toelichting volgt de volgorde van de algemene examenbeschrijving.

Centraal praktisch examen

Aan het centraal praktisch examen voor de beroepsgerichte vakken nemen alleen leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg deel. De opdrachten krijgen hetzelfde karakter als opdrachten die nu gebruikelijk zijn in het landelijk examen (schoolexamen).

Centraal praktisch examen beeldende vakken

Het centraal praktisch examen beeldende vakken geldt alleen voor de kunstvakken II die in het vrije deel van de theoretische of gemengde leerweg kunnen worden gekozen.

Centrale integratieve eindtoets

Aan de centrale integratieve eindtoets voor de beroepsgerichte vakken nemen alleen leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg deel. Er is voor de leerlingen van deze leerweg geen centraal praktisch examen.

Het verrijgingsdeel van het beroepsgerichte programma wordt met de centrale integratieve eindtoets getoetst. Tevens wordt de leerstof van het kerndeel en het verrijgingsdeel in samenhang benaderd. In de opdracht wordt een beroepssituatie gesimuleerd waarin de leerling diverse fasen moet doorlopen. Het is een toets waarin theorie en praktijk van het beroepsgerichte vakken geïntegreerd worden, maar waarin de praktijk centraal staat. Gezien het aantal uren dat aan de opdracht gewerkt kan worden, kan een spreiding over meer dagen nodig zijn.

Praktische opdrachten

Een praktische opdracht is een toetsvorm waarbij vaardigheden (K2 en K3 uit de examenprogramma's, basisvaardigheden en vakvaardigheden) getoetst worden in combinatie met leerstof uit de overige exameneenheden.

De onderwerpen worden bij voorkeur ontleend aan de maatschappelijke of beroepsmatige realiteit. Ook in de theoretische leerweg is het mogelijk om ideeën voor opdrachten te ontleenen aan beroepsgerichte contexten.

Opdracht

Bij een praktische opdracht kan men denken aan de volgende opdrachten:

- een opdracht voor een interview
- een opdracht voor het opstellen van een enquête
- een opdracht om gegevens te verzamelen
- een opdracht om een onderzoek uit te voeren
- practicumopdrachten bij exacte vakken
- een opdracht om een excursie te organiseren
- een opdracht om een (tastbaar) werkstuk te maken
- een opdracht om een standpunt te beargumenteren
- ...

Presentatie

Behalve het uitvoeren van de opdracht moet de opdracht ook gepresenteerd worden. Bij de presentatie worden de communicatieve vaardigheden getoetst.

De leerling kan het resultaat van de praktische opdracht de vorm geven van een product of werkstuk of een presentatie.

- Bij schriftelijke vormen kan gedacht worden aan:
  - een kort verslag;
  - een poster met tekst;
  - een folder.
- Tastbare werkstukken zullen veel bij beroepsgerichte vakken gemaakt worden. Ook bij de algemene vakken is presentatie in de vorm van een tastbaar werkstuk mogelijk, denk aan:
  - een maquette;
  - een prototype;
  - een computertoepassing.
- Een mondelinge presentatie heeft de vorm van:
  - een spreekbeurt;
  - een toelichting bij een poster;
  - een toelichting bij een tastbaar werkstuk.
- Een computerpresentatie kan gemaakt worden met behulp van een programma als Power Point of Presentations.

Beoordeling

Bij praktische opdrachten wordt zo mogelijk zowel het proces als het product beoordeeld.

Het proces beoordelen kan door observatie tijdens de uitvoering of door niet alleen eindproducten te beoordelen maar ook tussenproducten.

Beoordeling vindt plaats aan de hand van vooraf aan de kandidaat bekend gemaakte criteria.

Grotere en kleinere praktische opdrachten

□Elke kandidaat dient tenminste twee opdrachten van tenminste tien uur te hebben uitgevoerd□, is van de voorschriften uit de algemene examenbeschrijving.

De keuze van de vakken waarbij dit gedaan wordt, is vrij. Voor de gemengde en beroepsgerichte leerwegen ligt het voor de hand dat minstens één grote opdracht bij de beroepsgerichte vakken gedaan wordt. De andere opdracht kunt u dan bij de algemene vakken plaatsen. Een andere mogelijkheid is om de algemene en beroepsgerichte vakken in de praktische opdracht geheel te integreren.

De praktische opdracht maakt deel uit van het schoolexamen. De weging van het cijfer voor de praktische opdracht bepaalt de school zelf in het programma van toetsing en afsluiting.

Het is mogelijk de praktische opdracht bij meer vakken te laten meetellen of docenten van verschillende vakken op verschillende aspecten te laten beoordelen, bijvoorbeeld het vakinhoudelijke en het communicatieve aspect.

Naast de twee grotere praktische opdrachten kunnen bij alle vakken kleinere praktische opdrachten in het schoolexamen opgenomen worden. Ook voor deze opdrachten geldt dat de school de weging van het cijfer voor de opdracht zelf bepaalt in het programma van toetsing en afsluiting.

Praktijkopdracht beroepsgerichte vakken

In het netwerk examendossier maken scholen een onderscheid tussen een praktische opdracht en praktijkopdracht bij de beroepsgerichte vakken.

Een praktijkopdracht bij de beroepsgerichte vakken is specifiek op vakvaardigheden gericht.

Een praktische opdracht kan ook bij de beroepsgerichte vakken gegeven worden. In een praktische opdracht moeten algemene vaardigheden en vakvaardigheden gecombineerd voorkomen.

Handelingsopdrachten

Aan het handelingsdeel wordt voldaan door het uitvoeren van handelingsopdrachten.

Handelingsopdrachten zijn praktijkopdrachten waarvan per kandidaat door de examinerator moet worden vastgesteld of deze naar behoren zijn uitgevoerd. Voor handelingsopdrachten wordt geen cijfer gegeven. Handelingsopdrachten dienen om leerstofonderdelen die we niet kunnen of niet willen beoordelen toch tot hun recht te laten komen.

Bijvoorbeeld: een bezoek aan een museum of een culturele voorstelling kunnen we wel van een cijfer voorzien door de leerlingen een vragenlijst te geven en de antwoorden daarop te beoordelen, maar de vraag is of dat wel recht doet aan het beoogde doel. Het deelnemen aan de activiteit is voldoende. Een korte reflectie daarop, (mondeling of door het invullen van een vragenlijstje) moet de ervaring van de leerling weerspiegelen. Het is niet mogelijk en niet wenselijk die eigen ervaring met een cijfer te honoreren.

Eindtermen op het gebied van oriëntatie op leren en werken worden afgesloten met

handelingsopdrachten. Dat kan dus zijn een bezoek aan een bedrijf met reflectie daarop, maar ook een overzicht maken van de beroepen die binnen het bereik van de leerling vallen.

Handelingsopdrachten kunnen bij alle vakken voorkomen. Het fictiedossier uit het examenprogramma Nederlands leent zich in het bijzonder voor het afsluiten met handelingsopdrachten. Bij het reflecteren op gelezen boeken speelt immers de eigen mening van leerlingen een grote rol. De eigen mening kan moeilijk voorzien worden van een cijfer. (Het inzicht dat blijkt uit die eigen mening kan wel becijferd worden, maar scheiding van inzicht en mening bij de beoordeling is niet makkelijk.)

De uitvoering van een handelingsopdracht, blijkt uit een notitie van de kandidaat waarin hij of zij aandacht besteedt aan de ervaring met de opdracht. Een notitie kan ook vervangen worden door een korte vragenlijst. De docent bepaalt of activiteit en reflectie naar tevredenheid, dat wil zeggen serieus zijn uitgevoerd. Zo niet dan volgt een herhalingsopdracht. Een handelingsopdracht is, ondanks dat ze niet becijferd wordt, zeer dwingend, omdat ze niet afgesloten is zolang ze niet naar behoren uitgevoerd is.

Sectorwerkstuk

Het werkstuk wordt gemaakt door leerlingen in de gemengde en theoretische leerweg. Met het sectorwerkstuk worden net als met de praktische opdrachten vaardigheden getoetst. Het betreft vakvaardigheden, algemene en communicatieve vaardigheden. Bij het sectorwerkstuk gaat het om een thema dat past binnen de sector. In het netwerk sectorwerkstuk is dit als volgt vertaald: Het sectorwerkstuk gaat bij voorkeur over maatschappelijk relevante onderwerpen of onderwerpen die te maken hebben met de beroepswereld die bij de sector past. Het is geen werkstuk dat binnen de stof van een vak moet passen, ook geen werkstuk waarin twee vakken geïntegreerd moeten worden. Het thema staat centraal. Kennis en vaardigheden uit alle vakken kunnen daarbij nuttig zijn.

Opdracht

Voor het sectorwerkstuk is het noodzakelijk dat leerlingen informatie verzamelen (onderzoek doen), informatie ordenen en wegen, en informatie presenteren.

Een voorbeeld: in de sector zorg en welzijn zou een onderwerp voor een sectorwerkstuk kunnen zijn: □het functioneren van een jongerencentrum□. Door middel van interviews kan een leerling informatie verzamelen over de organisatie en de financiële structuur van een jongerencentrum.

Het sectorwerkstuk kent vier fasen:

- voorbereiding: vraagstelling formuleren, plan van aanpak maken
- uitvoering
- aanleggen van een documentatiemap
- presentatie.

Vorbereiding en uitvoering

De keuze van een onderwerp en het formuleren van een voor de leerling behapbare vraag is een van de moeilijkste onderdelen. Deze fase vraagt een intensieve begeleiding van de docenten. Sommige netwerkscholen werken met keuzelijstjes, waar leerlingen goede suggesties krijgen. Ook het verzamelen van informatie moet begeleid en ingeperkt worden. Als het goed is, hebben leerlingen dit al geleerd in de voorafgaande jaren onder andere bij de praktische opdrachten. De scholen die deelnemen aan het netwerk sectorwerkstuk concentreren het werken aan het sectorwerkstuk op een aantal middagen, waarop begeleiders en leerlingen hun tijd kunnen inzetten voor het werkstuk.

In een logboek, dat voorgestructureerd aan-geboden kan worden, houden leerlingen hun activiteiten bij, voorzover dit zinvol is voor het resultaat. Waar is bepaalde informatie gevonden? Welke conclusies trek je uit de verzamelde informatie?, zijn voorbeelden van relevante vragen. Het logboek is het uiteindelijke resultaat van de uitvoeringsfase. Op basis van het logboek wordt aan de documentatiemap en de presentatie gewerkt.

Documentatiemap

Voor het centraal examen schrijfvaardigheid Nederlands moet de leerling een documentatiemap samenstellen met gegevens die voor de inhoud van het schrijfproduct nuttig kunnen zijn. Als de leerling gekozen heeft voor een geschreven presentatie, mag ook dit werkstuk als documentatie dienen.

Presentatie

Net als bij de praktische opdracht zijn er verschillende presentatievormen. Een geschreven werkstuk is slechts een van de vormen. Bij schriftelijke vormen kan gedacht worden aan een verslag, een artikel. Tastbare werkstukken zijn mogelijk, denk aan een maquette en prototype. Ook een ontwerp van een computertoepassing is denkbaar.

Een mondelinge presentatie heeft de vorm van een spreekbeurt, een posterpresentatie.

Een computerpresentatie kan gemaakt worden met behulp van een programma als Power Point of Presentations.

Beoordeling

Bij het sectorwerkstuk wordt zowel het proces als het product beoordeeld. Het proces beoordelen kan door observatie tijdens de uitvoering of door tussenproducten én eindproducten te beoordelen. Een mogelijkheid is ook om de leerlingen een logboek (invulformulier) te laten bijhouden, op basis waarvan inzicht verkregen wordt in het proces. Het logboek is ook uitgangspunt voor begeleidingsgesprekken.

In het netwerk wordt uitgetoetst hoe de beoordeling het beste kan gebeuren en hoe de twee docenten daarbij kunnen samenwerken.

Gedocumenteerd schrijven

Een opdracht gedocumenteerd schrijven maakt deel uit van het centraal examen Nederlands. De leerling moet de documentatie die hij verzameld heeft voor het sectorwerkstuk gebruiken bij dit centraal examenonderdeel. Dit kan in twee vormen: 1) een documentatiemap met gegevens en 2) een volledig uitwerkt sectorwerkstuk.

Het is nog niet duidelijk hoe de opdrachten voor het centraal schriftelijke examen schrijfvaardigheid Nederlands eruit zullen zien. In het netwerk worden verschillende vormen uitgeprobeerd.

Representatief

De toetsen en opdrachten die deel uitmaken van het schoolexamen, dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma , luidt een bepaling uit de algemene examenbeschrijving. Dit houdt in dat niet elke eindterm in de toetsing behoeft voor te komen. Wel moet elk domein of elk sub-domein aan de orde komen. Het gaat om de vraag of van een leerling die getoond heeft een eindterm te beheersen, mag worden aangenomen dat hij ook de verwante eindtermen beheerst.

Spreiding over de vakken

De basisvaardigheden zoals genoemd in de exameneenheden K/2 van de algemene vakken, dienen gespreid over de vakken in het schoolexamen te worden opgenomen , luidt een bepaling uit de algemene examenbeschrijving.

Dit betekent dat niet alle vaardigheden bij elk vak getoetst hoeven te worden. Vaardigheden worden vooral getoetst met praktische opdrachten, sectorwerkstuk, e.d.

Spreiding over de vakken heeft als consequentie dat schoolintern afspraken gemaakt moeten worden over de volgende punten:

- In welk type opdracht komen welke vaardigheden aan de orde?
- Hoe vindt de verdeling plaats van opdrachten en vaardigheden over de vakken binnen een sector?
- Welke docent leert een bepaalde vaardigheid aan?
- Bij welk vak wordt met een bepaald type opdracht getoetst?
- Mag de leerling zelf de spreiding over de vakken bepalen?
- Hanteren docenten allemaal dezelfde beoordelingscriteria?

Examendossier

Er is voor een examendossier gekozen omdat dit de mogelijkheid biedt om aan te sluiten bij:

- een actieve en zelfstandige(r) rol van de leerling;
- het zicht geven op het eigen leerproces;
- recht doen aan verschillen;
- de veranderende rol van de docent - die het leerproces begeleidt en regisseert.
- meer aandacht voor vaardigheden (in het bijzonder in de algemene vakken).

Het schoolexamen krijgt de vorm van een examendossier omdat het examendossier mogelijkheden biedt voor:

- flexibilisering van onderwijs en toetsing
- rekening houden met verschillen in tempo
- reflectie op het eigen leerproces.

Dossier zelf

Het examendossier bevat:

- een overzicht van de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- een overzicht van de behaalde resultaten en vorderingen
- informatie over het handelingsdeel.

In feite komt dit neer op een leerlingspecifiek programma van toetsing en afsluiting waaraan de registratie van cijfers en beoordelingen (naar behoren) toegevoegd is.

Het is dus niet de bedoeling dat in het examendossier alle leerlingwerk opgenomen wordt. Voor het bewaren van leerlingwerk mag de school een eigen regeling treffen. Men kan het werk na beoordeling naar eigen keuze aan de leerlingen meegeven of op school bewaren.

Netwerkscholen zoeken naar een vorm waarbij het dossier wat meer inhoud krijgt en ook een functie kan vervullen naar het vervolgonderwijs.

Verplichte extra vakken derde leerjaar

Voor de gemengde en theoretische leerweg is in art 26 g en i van het Inrichtingsbesluit W.V.O. bepaald:

- In het derde leerjaar van een school voor mavo volgt de leerling in de theoretische leerweg onderwijs in tenminste zeven vakken waarin eindexamen kan worden afgelegd, niet behorend tot het gemeenschappelijk deel.
- In het derde leerjaar volgt de leerling in de gemengde leerweg tenminste onderwijs in zes vakken waarin eindexamen kan worden afgelegd, niet behorend tot het gemeenschappelijk deel.

Voor beide leerwegen geldt dat het aantal vakken één minder is indien de leerling onderwijs in een derde moderne vreemde taal volgt of heeft gevolgd.

Dit betekent dat in het derde leerjaar een leerling in de theoretische leerweg nog drie extra

vakken en een leerling in de gemengde leerweg nog twee extra vakken volgt waarin hij of zij geen examen zal doen. Deze vakken worden aan het eind van het derde leerjaar afgesloten op het niveau dat dan bereikt is. In feite is sprake van een deelvak, zonder dat vastgelegd is welk deel van het volledige programma dit deelvak moet beslaan. De resultaten van deze (deel)vakken kunnen betrokken worden bij een overgangsbeslissing. De resultaten van deze (deel)vakken worden geregistreerd in het examendossier, maar ze worden niet betrokken bij de slaag/zak regeling.

Vakken met alleen schoolexamen

Binnen alle leerwegen behoren de vakken maatschappijleer 1, lichamelijke opvoeding en de kunstvakken 1 tot het gemeenschappelijk deel. De aanduiding 1 is om onderscheid te maken met de gelijknamige vakken in het sectordeel en het vrije deel.

Deze vakken kennen alleen een schoolexamen en kunnen in het derde leerjaar afgesloten worden. De resultaten van deze vakken worden opgenomen in het examendossier. Lichamelijke opvoeding en de kunstvakken worden afgesloten met voldoende of goed. Voor maatschappijleer is nog niet duidelijk hoe de afsluiting wordt vorm gegeven.

3 Programma van toetsing en afsluiting

In het examenbesluit is geregeld hoe een school het schoolexamen moet documenteren. Het betreffende artikel luidt als volgt:

Artikel 31 Examenreglement en programma van toetsing en afsluiting

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo stelt een examenreglement vast. Het examenreglement bevat in elk geval informatie over de maatregelen, bedoeld in artikel 5 (onregelmatigheden tijdens het examen), en de toepassing daarvan, alsmede regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen, de gang van zaken tijdens het eindexamen, en wat de scholen voor voortgezet onderwijs betreft, de samenstelling en het adres van de in artikel 5 bedoelde commissie van beroep.
2. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo stelt jaarlijks voor 1 oktober een programma van toetsing en afsluiting vast, dat in elk geval betrekking heeft op het desbetreffende schooljaar. In het programma wordt in elk geval vermeld welke onderdelen van het examenprogramma in het schoolexamen worden getoetst, de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen, de wijze

waarop het schoolexamen plaatsvindt, de herkansing van het schoolexamen, het herexamen van het schoolexamen, alsmede de regels voor de wijze waarop het cijfer voor het schoolexamen voor een kandidaat tot stand komt.

3. Het examenreglement en het programma van toetsing en afsluiting worden door de directeur voor 1 oktober toegezonden aan de Inspectie en verstrekt aan de kandidaten.

3.1 Programma van toetsing en afsluiting

In het programma van toetsing en afsluiting (pta) wordt de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen beschreven. In het nieuwe vmbo zal het schoolexamen zich niet alleen in leerjaar 4 afspelen, maar ook in leerjaar 3. Dit betekent dat er ook een programma van toetsing en afsluiting gemaakt moet worden voor het derde leerjaar.

De programma's kunnen per leerjaar worden gemaakt en moeten worden ingeleverd bij de Inspectie.

Aanbevelingen

Doelgroep

De doelgroep van het pta is:

- leerling en ouders: het pta moet in eerste instantie voor hen helder zijn; uitleg door een docent moet overbodig zijn;
- school: de school schrijft voor zich zelf op hoe en wat er getoetst wordt;
- Inspectie.

Format

Een gelijke opzet per vak is gewenst. Er zijn mogelijkheden dit op te zetten als data-base of spreadsheet.

Presentatie

Een chronologische presentatie met periode-aanduidingen of data in het vak-pta heeft de voorkeur. Gebruikt u geen chronologische presentatie, dan is de toevoeging van een kalender aan het pta in ieder geval gewenst.

Stofomschrijving

De stofomschrijving per onderdeel zal vaak een verwijzing zijn naar een hoofdstuk uit de methode. Het is gewenst naast een hoofdstuk- of paragraafaanduiding ook een inhoudelijke beschrijving of verwijzing naar exameneenheden van het examenprogramma op te nemen.

Verwijzingen naar het examenprogramma zijn nuttig omdat daarmee een controle op de methode uitgevoerd wordt.

Alle toetsen en opdrachten in het pta?

Belangrijke afsluitingen van een blok, module of exameneenheid worden opgenomen in het pta. Binnen elk blok, module of exameneenheid zal ook een aantal kleine toetsen of opdrachten worden gegeven die eveneens inzicht geven in de vorderingen van de leerling. In het pta kan worden vermeld met welk gewicht deze toetsen of opdrachten meetellen zonder ze alle expliciet in het pta op te nemen.

Wijze van toetsing

Mogelijke varianten:

- toets: schriftelijke toets , mondelinge toets, ict-toets;
- opdracht: praktijkopdracht, praktische opdracht en handelingsopdracht.

Praktische opdrachten

Het is gewenst de praktische opdracht kort te omschrijven. De kern van de opdracht moet in het pta staan of er moet staan wanneer en hoe de leerlingen de opdracht krijgen.

Ook bij praktische opdrachten kan verwezen worden naar leerstof (hoofdstukken of exameneenheden).

In de examenprogramma's staat dat bij praktische opdrachten de beoordelingscriteria vooraf aan de leerlingen bekend gemaakt moeten worden. Het pta is hiervoor niet de plaats. Beoordelingscriteria kunt u het beste bij de opdracht verstrekken.

Weging toetsen

Het gewicht van een toets of opdracht kan aangegeven worden in percentages of met factoren. Het is gewenst voor alle vakken hetzelfde systeem te gebruiken.

Handelingsopdrachten

In de netwerken wordt ervaring opgedaan met handelingsopdrachten en wordt gezocht naar een manier om deze, indien gewenst, in het pta te vermelden.

Oriëntatie op leren en werken

Oriëntatie op leren en werken hoeft niet bij elk vak in het pta opgenomen te worden.

Er moet minimaal één handelingsopdracht gericht op oriëntatie op leren en werken in het pta voorkomen. U kunt het als een apart onderdeel opnemen in het pta.

Sectorwerkstuk

Het sectorwerkstuk binnen de theoretische en gemengde leerweg kunt u apart in het pta opnemen, los van een vak. Een andere mogelijkheid is het sectorwerkstuk een plaats te geven in het examenreglement.

Schooleigen activiteiten

Schooleigen activiteiten (zoals levensbeschouwing) kunnen in het pta opgenomen worden. Dit hoeft niet want ze maken geen onderdeel uit van het schoolexamen.

De school zou een schoolcertificaat kunnen verstrekken waarop de activiteiten die gedaan zijn buiten de examenvakken beschreven worden.

Data

Data in het pta zijn niet verplicht. Voor leerlingen maakt dit het pta wel duidelijk. Data kunnen ook periode-aanduidingen of toetsweken zijn, waarvoor nog een apart toetsrooster verstrekt wordt.

Tijdsduur

De tijdsduur van een toets en de normuren waarbinnen een opdracht gemaakt moet kunnen worden, is informatief voor leerlingen. Aanduidingen van tijdsduur zijn niet verplicht.

Herkansing

U hoeft alleen opmerkingen over herkansing in de vak-pta's op te nemen als de algemene regels uit het examenreglement niet geldig zijn, bijvoorbeeld als er per toets gedifferentieerd met herkansingsrechten omgegaan wordt.

Centraal examen in het pta

Het pta is voorgeschreven voor het schoolexamen. Het centraal eindexamen kan ook in het pta opgenomen worden om de leerling volledig te informeren. Dit hoeft formeel niet.

Samenvattend

Verplicht in het pta per vak zijn:

1. opsomming van alle onderdelen van het schoolexamen verdeeld over de leerjaren. (ook handelingsdelen);
2. per onderdeel van het schoolexamen een specificatie van de te bestuderen stof;
3. de toetsvorm of opdrachtvorm;
4. gewicht van de toets of opdracht (bij handelingsopdrachten: naar behoren of voldoende/goed);
5. de totstandkoming van het schoolexamencijfer per vak.

Verplicht in het examenreglement of pta zijn de herkansingsmogelijkheden.

Nuttig om op te nemen in het pta per vak, maar niet verplicht zijn de volgende punten:

- toetsen:
  - moment van afname;
  - tijdsduur toets;
  - herkansing mogelijk of niet.
- praktische opdrachten en handelingsopdrachten:
  - periode waarin kan worden gewerkt aan de opdracht en het moment van inleveren;
  - de normuren waarin een opdracht moet kunnen worden uitgevoerd;
  - herkansing mogelijk of niet.

3.2 Examenreglement

Verplicht in examenreglement

In het examenreglement moeten verplicht worden opgenomen:

1. Informatie over de maatregelen, bedoeld in artikel 5 (onregelmatigheden tijdens het examen) en de toepassing daarvan en de samenstelling en het adres van de in artikel 5 bedoelde commissie van beroep.
2. Regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen.
3. Regels met betrekking tot de gang van zaken tijdens het eindexamen.

Advies

Een goede indeling voor het examenreglement kan zijn:

- algemene bepalingen: al die regels die gelden voor het schoolexamen en voor het centraal examen (waaronder artikel 5 Onregelmatigheden);
- schoolexamen;
- centraal examen;
- slotbepalingen, waaronder diplomering.

Adviezen nieuwe onderdelen examenreglement

Veel artikelen uit het examenreglement voor het schoolonderzoek zullen ongewijzigd of slechts enigszins gewijzigd in het examenreglement voor het schoolexamen vmbo terugkomen. Hierna worden alleen die onderwerpen genoemd die nieuw zijn of sterk gewijzigd zijn in verband met de eigenheid van het schoolexamen.

Examinator

Er zijn meer examinatoren mogelijk voor het zelfde vak in opeenvolgende jaren of perioden.

Voorbeeld van een definitie is: De docent die belast is met het geven van onderwijs in enig jaar waarover het schoolexamen zich uitstrekt is examinator in dat jaar.

Begin en einde schoolexamen

De begindatum van het schoolexamen kan samen vallen met het begin van klas 3, het kan ook later.

Organisatie

Hier kunt u aangeven hoe u wilt omgaan met:

- De organisatie van de afname van toetsen (toetsweken of gespreid).
- De organisatie van het werken aan en inleveren van praktische opdrachten en handelingsopdrachten.
- De organisatie van het sectorwerkstuk.

Uitvoering

Hier kunt u aangeven hoe u wilt omgaan met:

- Hoe wordt geregeld bij welke vakken de twee praktische opdrachten van minstens tien uur worden uitgevoerd?
- De beoordelingscriteria moeten vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt worden: hoe gebeurt dat? Voorbeeld van een regeling is: De beoordelingscriteria voor een onderdeel van het schoolexamen worden vooraf vastgesteld en besproken in de sectie of met een aanverwant vak. De beoordelingscriteria voor een mondelinge toets, praktische opdracht, handelingsdeel en het sectorwerkstuk worden vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt.
- Het houden aan inleverdata: hoe wordt vroegtijdig inleveren gestimuleerd? Welke maatregel geldt bij te laat inleveren?

Bewaren en registreren

Hier kunt u aangeven hoe u wilt omgaan met:

- regeling voor registratie en autorisatie van cijfers en resultaten;
- regeling voor het bewaren van schoolexamenwerk: veel scholen waren gewoon het schriftelijk werk van het schoolonderzoek te bewaren tot na de uitslag van het examen. In het nieuwe vmbo waarin het schoolexamen zich uitstrekt over twee jaar en waarin ook praktische opdrachten en handelingsopdrachten tot het schoolexamen behoren, vergt het bewaren van alle werkstukken veel administratie en bergruimte. Het examenbesluit schrijft niet voor dat het examenwerk van het schoolexamen op school bewaard wordt. Artikel 57 van het examenbesluit zegt alleen dat het werk van een centraal examen tot zes maanden na de diplomering bewaard moet blijven. De bewaartermijnen voor het schoolexamen bepalen scholen zelf. U kunt al het werk door leerlingen laten bewaren. U dient dan wel een goed

cijferregistratiesysteem te hebben waarvan de inhoud regelmatig door docent en leerling (of diens ouders) geautoriseerd wordt.

Herkansings- en overgangsregels

Hier kunt u aangeven hoe u wilt omgaan met:

- de herkansing: overgangsregelingen hoorden in verleden niet thuis in het examenreglement. Nu echter onderdelen van het schoolexamen betrokken worden in de overgang is het verstandig ook overgangsregelingen op te nemen. Dit ook in verband met het volgende punt.
- gevolgen van doubleren: wat moet een leerling over doen en wat niet?

Regels voor afsluiting schoolexamen

Hier kunt u aangeven wanneer een leerling aan de eisen van het schoolexamen heeft voldaan.

Voorbeeld van een regeling is:

- Een kandidaat in de theoretische leerweg heeft het schoolexamen afgerond indien:
  - het sectorwerkstuk is beoordeeld met voldoende of goed; en
  - de kunstvakken 1 en lichamelijke opvoeding zijn beoordeeld met voldoendeof goed; en
  - de praktische opdrachten en toetsen van de overige vakken uit het algemeen gedeelte, het sectordeel en het vrije deel als aangegeven in het programma van toetsing en afsluiting zijn afgelegd en derhalve voor deze vakken een eindcijfer is verkregen; en
  - de handelingsdelen van de door de kandidaat gevolgde vakken naar behoren zijn afgerond.
- Een kandidaat kan niet aan het centraal examen deelnemen indien een of meer van de eerder genoemde onderdelen niet zijn afgerond.

Bijlage: Format pta

Naam school:

Vak:

Leerweg: BBL / KBL / GL / TL

Sector:

Periode / datum	Inhoud / stofomschrijving	Exameneenheid	Toetsvorm	Werkvorm	Herkansing j/n	Gewicht

Toelichting

- Periode/datum: aanduiding van periode/blok/module waarbij de toetsen of opdrachten behoren of de datum waarop de toets of opdracht afgenomen wordt, of de datum waarop opdracht afgerond moet worden.
- Inhoud/stofomschrijving: een beschrijving van de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen of een hoofdstuk of paragraaf uit de methode.
- Exameneenheid: verwijzing naar het examenprogramma: bijv: K4 of titel exameneenheid.
- Toetsvorm: schriftelijk (S), mondeling (M), praktische opdracht (PO), handelingsopdracht (HO).
- Werktijd: bijvoorbeeld 45 minuten voor een schriftelijk werk of vier uur voor een praktische opdracht.
- Herkansing j/n: is de toets of opdracht herkansbaar of niet. In het examenreglement staat hoe een herkansing geregeld is.
- Gewicht: twee mogelijkheden: met gewichten 1 x of 2 x, met percentages: vijf procent of tien procent, dit zijn percentages van het schoolexamencijfer.